

Etyka

Szkoła podstawowa

Podstawowe założenia, filozofia
zmiany i kierunki działania

Autor: dr Jacek Frydrych

Założenia nowej podstawy programowej etyki

1. Etyka jest przedmiotem, który pozwala efektywnie realizować cele praktyczno-wychowawcze. Ich realizacja w ramach edukacji etycznej wiąże się z:
 - rozwijaniem wrażliwości aksjologicznej, refleksyjności i sprawczości uczniów,
 - kształtowaniem zachowań i postaw moralnie wartościowych oraz
 - wdrażaniem do samokształcenia, samorozwoju i współdziałania na rzecz wspólnego dobra.
2. Kształcenie etyczne intensyfikuje rozwój moralny ucznia, pojmowany jako proces stopniowego przechodzenia od heteronomii do autonomii oraz od postaw egoistycznych do altruistycznych.
 - Rozwój moralny ucznia jest skorelowany z rozwojem myślenia moralnego.
 - Rozwijanie zdolności myślenia moralnego.

Założenia nowej podstawy programowej etyki

3. Kształcenie etyczne (edukacja etyczna) polega na:
- nabywaniu wiedzy z zakresu etyki;
 - doskonaleniu umiejętności składających się na myślenie moralne;
 - rozwijaniu kompetencji moralno-etycznych pojętych jako zdolności stosowania wiedzy etycznej i myślenia moralnego w praktyce.
4. W swoim wymiarze aksjologiczno-normatywnym PP etyki zogniskowana jest na klaryfikowaniu dwóch kluczowych wartości: godności osoby oraz dobra wspólnego. Warto podkreślić, że to one fundują aksjologię Konstytucji RP [art. 1 oraz 30 Konstytucji RP].

Godność osoby (jej doświadczenie) jest podstawą do formułowania uniwersalnych norm moralnych, których interioryzacja w praktyce przekłada się na kształtowanie się postawy szacunku wobec każdego człowieka. **Kształtowanie tej postawy jest jednym z fundamentalnych celów wychowawczych realizowanych w ramach edukacji etycznej.**

Założenia nowej podstawy programowej etyki

5. **Edukacja etyczna pełni funkcję integrującą różne oddziaływania edukacyjne,** obejmujące różne sfery: indywidualną i społeczną, fizyczną i duchową, intelektualną, emocjonalną i behawioralną.

Funkcja integrująca etyki realizuje się nie tylko w typowym dla niej wymiarze aksjologiczno-normatywnym (wychowawczym), lecz także w wymiarze kognitywnym. Zakłada się, że realizacja PP pozwoli uczniom podnosić poziom kultury logicznej oraz rozwijać zdolność kreatywnego myślenia.

6. **Wyeksponowanie aksjologiczno-normatywnego wymiaru edukacji** jako takiej (*nauki, wiedzy oraz uczenia się*).

Warto podkreślić, że edukacja etyczna pozwala w pogłębiony sposób zinterpretować istotne zapisy w rodzimym prawie oświatowym, odwołujące się do wychowawczego aspektu edukacji i tym samym zrozumieć wychowawcze zadania szkoły, w szczególności zadania nauczyciela.

„Nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości – za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki.

Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości Ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata.

Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności. ”

Preambuła do ustawy: Prawo oświatowe

„Nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską, z poszanowaniem godności osobistej ucznia.”

Ustawa: Prawo oświatowe, Art. 5

„Nauczyciel obowiązany jest:

- 2) wspierać każdego ucznia w jego rozwoju;
- 4) kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka;
- 5) dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów”.

Ustawa: Karta Nauczyciela, Art. 6

Porównanie nowej podstawy programowej z dotychczasową (obowiązującą)

Cele kształcenia w nowej podstawie programowej

I. Kształtowanie wrażliwości aksjologicznej i refleksyjności

Rozwijanie percepcji i wyobraźni moralnej, rozwijanie empatii, klaryfikacja wartości, analizowanie doświadczeń moralnych, rozwijanie kultury logicznej i umiejętności kreatywnego myślenia.

II. Tworzenie wypowiedzi

Objaśnianie głównych pojęć dyskursu etycznego, ćwiczenie umiejętności kulturalnego i precyzyjnego wypowiadania się, formułowanie pytań dotyczących sfery aksjologiczno-moralnej, formułowanie sądów wartościujących oraz ich uzasadnianie, rozwijanie umiejętności dyskusowania.

III. Kształtowanie postaw

Wspomaganie ucznia w interioryzowaniu wartości i norm moralnych, charakteryzowanie i kształtowanie postaw moralnych, w szczególności postawy szacunku wobec każdego człowieka, rozwijanie umiejętności współdziałania.

IV. Samokształcenie

Rozwijanie umiejętności samodzielnego poszukiwania informacji, ich wartościowania oraz rzetelnego i odpowiedzialnego korzystania z wiedzy, rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów moralnych, identyfikowanie i eliminowanie czynników ograniczających sprawczość, rozwijanie samoświadomości moralnej.

Porównanie zapisów dotyczących celów kształcenia

Zapis w dotychczasowej podstawie programowej dla klas IV–VI	Zapis w nowej podstawie programowej dla klas IV–VIII
I. Kształtowanie refleksyjnej postawy wobec człowieka, jego natury, powinności moralnych oraz wobec różnych sytuacji życiowych	I.1. Rozwijanie percepcji i wyobraźni moralnej I.2. Rozwijanie empatii I.3. Klaryfikacja wartości I.4. Analizowanie doświadczeń moralnych
II. Rozpoznawanie swoich obowiązków wobec najbliższego otoczenia, rodziny i szkoły	III.1. Wspomaganie ucznia w interioryzowaniu wartości i norm moralnych III.2. Charakteryzowanie i kształtowanie postaw moralnych – w szczególności postawy szacunku wobec każdego człowieka IV.4. Rozwijanie samoświadomości moralnej

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

podstawa
programowa 2017

Dobra
Szkoła

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Porównanie zapisów dotyczących celów kształcenia

III. Przygotowanie do rozpoznawania podstawowych wartości i dokonywania właściwej ich hierarchizacji	I.3. Klaryfikacja wartości I.4. Analizowanie doświadczeń moralnych III.1. Wspomaganie ucznia w interioryzowaniu wartości i norm moralnych
IV. Dostrzeganie różnorodności postaw i zachowań ludzi	I.1. Rozwijanie percepcji i wyobraźni moralnej I.4. Analizowanie doświadczeń moralnych
V. Wyrażanie opinii i wartościowanie zjawisk społecznych na poziomie społeczności szkolnej i społeczności lokalnej	II.2. Ćwiczenie umiejętności kulturalnego i precyzyjnego wypowiedania się II.4. Formułowanie sądów wartościujących oraz ich uzasadnianie II.5. Rozwijanie umiejętności dyskusowania

Porównanie zapisów dotyczących treści nauczania

Dotychczasowa podstawa programowa	Nowa podstawa programowa
1. Poznawanie siebie, dostrzeganie cech indywidualnych własnych i najbliższych osób	Uczeń: I.1 c) posługuje się nazwami emocji i uczuć do opisywania przeżyć własnych oraz przeżyć innych osób w kontekście różnych doświadczeń moralnych; III.1) wyjaśnia, co to znaczy być osobą; objaśnia pojęcie godności człowieka; III.2) wie, że ze względu na swoją wartość – osobową godność – jest równie wartościowym człowiekiem jak inni ludzie; III.3) zna i rozwija swoje zalety, rozpoznaje i eliminuje swoje wady

Porównanie zapisów dotyczących treści nauczania

Dotychczasowa podstawa programowa	Nowa podstawa programowa
2. Wyjaśnianie prawdziwego znaczenia własnych zachowań oraz ich przyczyn i konsekwencji	Uczeń: I.1) zna, rozumie i stosuje pojęcia niezbędne do opisu przeżyć i działań moralnych: a) posługuje się pojęciami niezbędnymi do charakterystyki działania w aspekcie jego moralnej oceny: decyzja, czyn, sprawczość, konflikt, problem, podmiot działania (autor, sprawca), adresat działania, intencja działania, motyw działania, treść działania, skutek (konsekwencja), okoliczności działania; b) rozpoznaje i nazywa wybrane emocje oraz uczucia: radość, smutek, strach, wstręt, zdziwienie, gniew, akceptacja, duma, miłość, nienawiść, przyjemność, przykrość, poczucie szczęścia, poczucie wstydu, poczucie winy, zazdrość

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

podstawa
programowa 2017

Dobra
Szkoła

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Porównanie zapisów dotyczących treści nauczania

Dotychczasowa podstawa programowa	Nowa podstawa programowa
3. Człowiek jako osoba; godność człowieka	Uczeń: III.1) wyjaśnia, co to znaczy być osobą; objaśnia pojęcie godności człowieka;
4. Przyjmowanie odpowiedzialności za siebie	Uczeń: III.4) zna swoje podstawowe prawa i obowiązki (ucznia, dziecka) oraz wypełnia własne obowiązki; III.9) wyjaśnia, czym jest sumienie i jaką pełni rolę w życiu człowieka;

Porównanie zapisów dotyczących treści nauczania

Dotychczasowa podstawa programowa	Nowa podstawa programowa
5. Prawa i obowiązki, zasady i reguły postępowania, w tym także w ruchu drogowym	Uczeń: I.10) wyjaśnia, czym jest zasada (norma, reguła) moralna i podaje przykłady zasad (norm, reguł) moralnych; I.11) wyjaśnia genezę norm moralnych; I.12) wyjaśnia, na czym polega uniwersalny charakter norm moralnych (roszczenie do uniwersalności); II.14) zna i wyjaśnia formułę zasady niekrzywdzenia oraz posługuje się tą zasadą do rozważania wybranych problemów moralnych; II.15) zna i wyjaśnia formułę zasady miłości osoby (bliźniego) oraz posługuje się tą zasadą do rozstrzygania wybranych problemów moralnych; II.16) zna i wyjaśnia formułę zasady sprawiedliwości oraz posługuje się tą zasadą do rozstrzygania wybranych problemów moralnych; II.17) wyjaśnia, na czym polega zasada fair play; II.18) zna i wyjaśnia formułę zasady solidarności oraz podaje przykłady działań solidarnych; III.4) zna swoje podstawowe prawa i obowiązki (ucznia, dziecka) i wypełnia własne obowiązki

Porównanie zapisów dotyczących treści nauczania

Dotychczasowa podstawa programowa	Nowa podstawa programowa
6. Uczestnictwo w grupie, porozumiewanie się z innymi	Uczeń: II.6) wyjaśnia, co to znaczy, że rodzina jest dobrem wspólnym; II.6) a) podaje przykłady działań będących realizacją dobra wspólnego rodziny; II.7) b) angażuje się we wspólne działania realizowane przez koleżanki i kolegów z klasy; II.8) wyjaśnia, co to znaczy, że ojczyzna jest dobrem wspólnym; II.8) a) podaje przykłady działań będących realizacją dobra wspólnego ojczyzny; II.12) wie, że konflikty są jednym z elementów życia społecznego, potrafi rozwiązywać konflikty (np. w szkole, w domu), nie uciekając się do przemocy

Porównanie zapisów dotyczących treści nauczania

Dotychczasowa podstawa programowa	Nowa podstawa programowa
7. Wolność i jej różne rozumienie, autorytety i wzory osobowe	Uczeń: I.1) a) zna, rozumie i stosuje pojęcia niezbędne do opisu przeżyć i działań moralnych: (...) sprawczość; I.1) d) zna i objaśnia podstawowe pojęcia związane z oceną moralną: (...) wzór, autorytet, odpowiedzialność; I. 8) wymienia główne czynniki ograniczające świadomość i dobrowolność ludzkich działań; I.20) objaśnia, czym jest (...) nietykalność osobista, (...) tolerancja,(...) wolność polityczna

Porównanie zapisów dotyczących treści nauczania

Dotychczasowa podstawa programowa	Nowa podstawa programowa
8. Praca i jej wartość dla człowieka	Uczeń: IV.4) dostrzega i wyjaśnia związki między uczeniem się a wykonywaną pracą; wyjaśnia znaczenie pracy zarobkowej; IV.5) podejmuje namysł nad problemem własności intelektualnej; wyjaśnia, czym jest plagiat, oraz formułuje ocenę moralną dotyczącą plagiatu; IV.7) jest świadomy, że postęp cywilizacyjny dokonuje się dzięki wiedzy; wyjaśnia, dlaczego wiedza jest dobrem (wartością); IV.8) objaśnia, czym jest społeczna odpowiedzialność biznesu;

Porównanie zapisów dotyczących treści nauczania

Dotychczasowa podstawa programowa	Nowa podstawa programowa
9. Uzasadnianie opinii, wydawanie sądów, kryteria ocen, m.in. w odniesieniu do zjawisk społecznych na poziomie małej grupy, społeczności szkolnej i społeczności lokalnej	Uczeń: I.1) d) zna i objaśnia podstawowe pojęcia związane z oceną moralną: dobro, zło, wartość, kryterium, zasada (norma, reguła), postawa, cnota, wada, obowiązek, sankcja, sumienie, wzór, autorytet, odpowiedzialność, prawo naturalne, prawo stanowione, godność, prawa człowieka, natura ludzka, prawda, szczęście; I.1) e) zna i posługuje się głównymi kategoriami deontycznymi: działania nakazane, zakazane, dozwolone, nadobowiązkowe (supererogacyjne); I.14) wyjaśnia, czym jest bioetyka; podaje przykłady problemów bioetycznych oraz przedstawia własne stanowisko w wybranych kwestiach bioetycznych (aborcja, eutanazja, inne).

Porównanie zapisów dotyczących treści nauczania

Dotychczasowa podstawa programowa	Nowa podstawa programowa
9. Uzasadnianie opinii, wydawanie sądów, kryteria ocen, m.in. w odniesieniu do zjawisk społecznych na poziomie małej grupy, społeczności szkolnej i społeczności lokalnej	Uczeń: II.2) uzasadnia, dlaczego należy okazywać szacunek innym osobom; II.19) wie, że kłamstwo – tak w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym – jest jednym z najbardziej rozpowszechnionych przejawów zła moralnego; analizuje problem kłamstwa i formułuje ocenę moralną dotyczącą kłamstwa; IV.5) podejmuje namysł nad problemem własności intelektualnej; wyjaśnia, czym jest plagiat oraz formułuje ocenę moralną dotyczącą plagiatu; V.3) jest świadomy, że przyroda jest dobrem, które należy chronić i uzasadnia potrzebę ochrony przyrody.

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

podstawa
programowa 2017

Dobra
Szkoła

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Porównanie zapisów dotyczących treści nauczania

Następujące zapisy z zakresu treści nauczania z podstawy programowej dla gimnazjów znajdują swoje odpowiedniki w nowej podstawie programowej dla szkoły podstawowej:

- 1) Człowiek jako osoba; natura i godność człowieka.
- 2) Rola i znaczenie sumienia w ocenie moralnej i dla wewnętrznego rozwoju człowieka.
- 3) Samowychowanie jako droga rozwoju.
- 5) Człowiek wobec wartości; człowiek wobec cierpienia i śmierci.
- 6) Moralność a religia, wiedza i polityka.
- 9) Normy i wartości demokratyczne leżące u podstaw aktywności społecznej na poziomie małej grupy, szkoły, społeczności lokalnej.
- 10) Moralne aspekty stosunku człowieka do świata przyrody.

KOMENTARZ – UZASADNIENIE ZMIAN

Komentarz dotyczący celów kształcenia w nowej podstawie programowej etyki

- Nowa podstawa programowa uzupełnia cele kształcenia edukacji etycznej w taki sposób, aby były one wyraźnie skorelowane z celami kształcenia ogólnego oraz wpisywały się w ideę kompetencji kluczowych zorientowanych na uczenie się przez całe życie.
- Zaproponowany sposób uporządkowania celów kształcenia wiąże się m.in. z potrzebą wyeksponowania celów samokształceniowych, jako najlepiej przystających do idei uczenia się przez całe życie.

KOMENTARZ – TREŚCI NAUCZANIA

- Nowa podstawa programowa etyki w znaczący sposób poszerza *(w stosunku do obecnie obowiązujących podstawy programowej dla II i III etapu edukacyjnego)* listę zagadnień wchodzących w skład treści nauczania.

W ramach nowej podstawy programowej etyki zaproponowano określony i czytelny układ treści nauczania, które zostały ujęte w ośmiu częściach.

- W części pierwszej wyróżniono kluczowe zagadnienia z zakresu etyki ogólnej, które pozwalają scharakteryzować istotne aspekty poznawcze, emocjonalne i behawioralne moralności. Akcent w tej części podstawy programowej jest położony na kształcenie myślenia werbalnego.

KOMENTARZ – TREŚCI NAUCZANIA (2)

- Kolejnych pięć części podstawy programowej etyki (od 2 do 6) zostało wyróżnionych ze względu na możliwe **relacje**, w ramach których człowiek doświadcza świata i w nim działa. Wymienione w tych częściach podstawy treści nauczania mają służyć temu, aby uczeń porządkował różne doświadczenia moralne i tym samym pogłębiał rozumienie siebie jako podmiotu działającego w świecie.
- Pozostałe dwie części podstawy programowej - 7 i 8 - zawierają **zagadnienia o charakterze fakultatywnym**. Nauczyciel powinien w każdym roku realizowania podstawy programowej z grupą uczniów kontynuującą edukację etyczną zrealizować:
 - przynajmniej trzy wybrane (*przez siebie i/lub przez uczniów*) problemy moralne - część 7,
 - przynajmniej trzy zagadnienia z zakresu historii etyki – część 8 (*wprowadzając te treści od szóstej klasy szkoły podstawowej*).

Warto podkreślić, że w części 7 podstawy przedstawiono jedynie propozycje w ramach którego uczniowie mogą rozważać problemy moralne, nie przesądzając, jakie treści zostaną poddane analizie.

Wnioski i rekomendacje dla nauczycieli

1. Szkoła wspomaga rodziców i opiekunów prawnych uczniów w spełnianiu przez nich funkcji wychowawczych.

Mając ten fakt na względzie, główny nacisk w pracy edukacyjnej należy położyć na rozwijanie wrażliwości aksjologicznej i refleksyjności ucznia, z czym wiąże się konieczność doskonalenia myślenia moralnego uczniów.

- Zakłada się, że istnieje wyraźna korelacja między rozwijaniem myślenia moralnego i realizacją wielu celów edukacyjnych – w tym *stricte* wychowawczych skoncentrowanych na kształtowaniu zachowań i postaw moralnie wartościowych.
- Zaleca się, aby w ramach zajęć z etyki szczególną uwagę poświęcić pracy nad rozwijaniem zdolności myślenia moralnego, które jest nadbudowane na podstawowych strukturach myślenia ludzkiego (*szeroko rozumianego*).

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

podstawa
programowa 2017

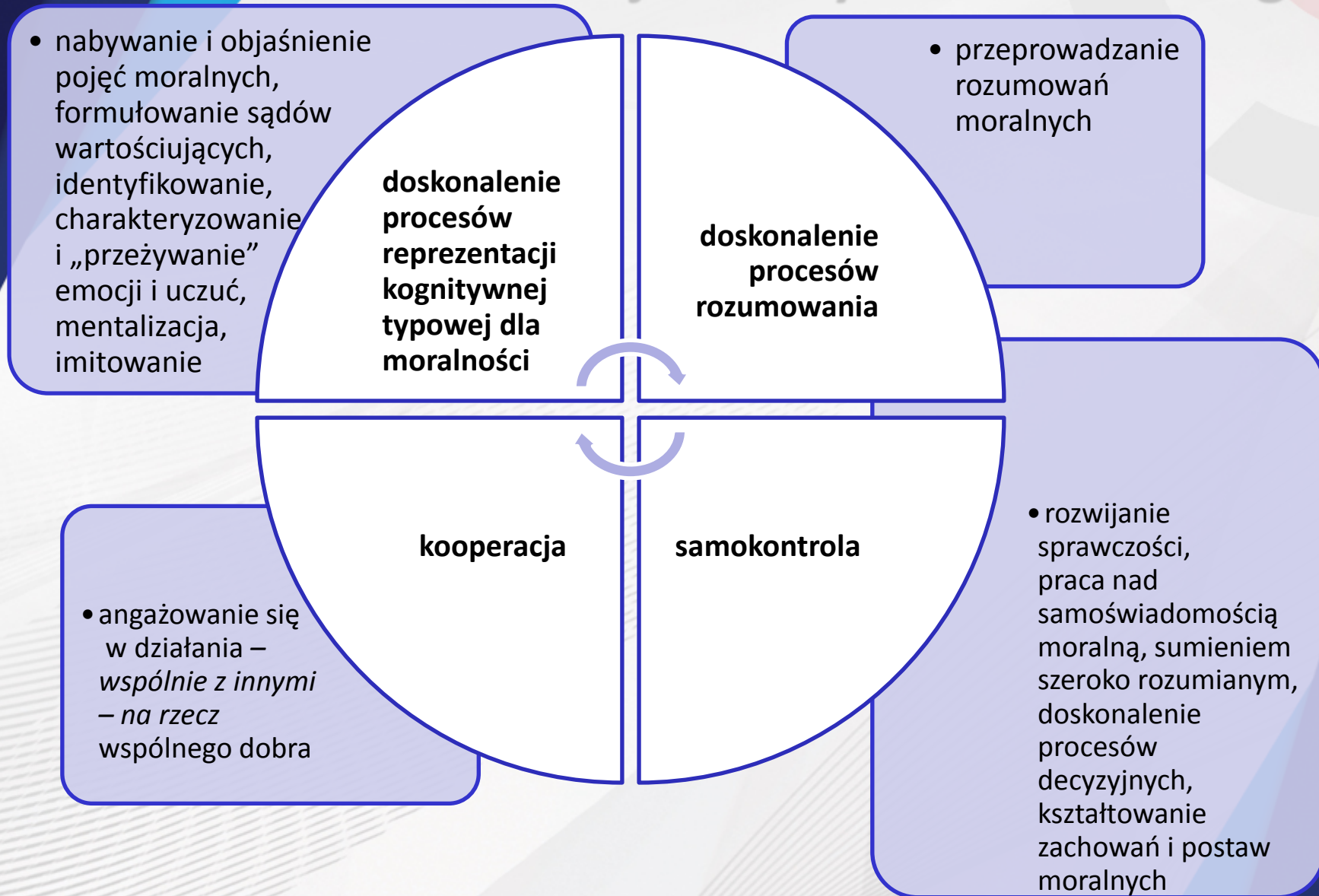

Dobra
Szkoła

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Rozwijanie myślenia moralnego

Wnioski i rekomendacje dla nauczycieli

2. Poważnym problemem dla wielu nauczycieli etyki jest brak podręczników do nauczania etyki w szkole podstawowej.

- Wiele wartościowych materiałów dydaktycznych znaleźć można na stronie internetowej **Stowarzyszenia Edukacji Filozoficznej „Phronesis”**.
- Pomocą mogą służyć materiały edukacyjne zamieszczone na stronie internetowej **Etyka w szkole**.

Szczególnie warto zapoznać się z działem „Polecamy książki”, w którym znaleźć można obszerną i aktualizowaną listę książek o problematyce filozoficznej i etycznej dla dzieci i młodzieży.

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

podstawa
programowa 2017

Dobra
Szkoła

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Wnioski i rekomendacje dla nauczycieli

3. Przygotowując plan pracy dydaktycznej z przedmiotu etyka, warto:

- uwzględniać wybrane treści nauczania realizowane przez uczniów na lekcjach innych przedmiotów;
- nawiązywać do lektur szkolnych, których treści mogą stanowić wartościowy materiał wyjściowy lub/i ilustracyjny dla omawianych zagadnień etycznych;
- uwzględnić łączenie edukacji etycznej z elementami edukacji filmowej.

Na stronie Filmoteki Szkolnej można znaleźć nie tylko filmy fabularne i dokumentalne (*które można legalnie wykorzystywać w pracy z dziećmi i młodzieżą*), lecz także ciekawe scenariusze zajęć, które można twórczo modyfikować pod kątem celów kształcenia wymienionych w podstawie.

Wnioski i rekomendacje dla nauczycieli

4. Specyfika etyki jako przedmiotu nieobowiązkowego powoduje, że nauczyciel tego przedmiotu powinien mieć na uwadze, że w prowadzonych przez niego zajęciach mogą uczestniczyć uczniowie w różnym wieku i o zróżnicowanej wiedzy etycznej.
- Ważnym zadaniem nauczyciela jest umiejętne dobieranie zadań edukacyjnych dostosowanych do wieku i możliwości uczniów.
 - Optymalnym rozwiązaniem byłoby, aby uczniowie uczęszczający na lekcje etyki tworzyli jednorodne grupy pod względem wieku i poziomu wiedzy z zakresu etyki.

Wnioski i rekomendacje dla nauczycieli

5. Specyfika etyki oraz specyfika organizacyjno-prawna etyki jako przedmiotu szkolnego wymagają od nauczyciela etyki posiadania kompetencji: merytorycznych, metodycznych i praktyczno-moralnych.
6. Planowanie i realizowanie zajęć z etyki wymaga od nauczyciela daleko idącej autonomii w wyborze zadań edukacyjnych i metod ich realizacji, dostosowanych do intelektualnych, emocjonalnych i społecznych możliwości uczniów.

Dziękuję za uwagę!